

Milan HOSTA

## **FAIR PLAY – SPONTANA SAMOUMEVNOST ALI NAČRTOVANA STRATEGIJA**

### **1 Uvodne besede kot vzpostavitev konteksta (miselnega okvira)**

Fair play se zdi športu lastna značilnost. A vendarle se sprašujemo ali je fair play resnično samoumeven (sestavni del športnih tekmovanj) in povrh še spontan (izhajajoč iz lastne pobude športnikov in ne vsiljen – prinešen v šport v nekem socio-kulturno-ekonomsko-zgodovinskem kontekstu).

Nasproti spontani samoumevnosti, katere nosilec je športnik pa stoji načrtovana strategija institucij, ki upravljajo s športom. Ne gre za pleonazem (preobilje besed), saj vsaka strategija predpostavlja načrt, temveč za poudarek, ki ločuje med načrtovano in priložnostno (stihijsko, sprotno itd.) strategijo. Medtem, ko je načrtovana strategija način, ki naj bi bil uveljavljen, je priložnostna strategija izgovor, da se vendarle nekaj izvaja v tej smeri (formalni institucijski minimum).

Načrtovati strategijo promocije fair playa pomeni, da je stanje v športu nezadovoljivo in, da se soočamo s problematiko, ki kliče k previdni obravnavi. Vsekakor to ni le odraz športne kulture, temveč splošne družbene klime, ki intenzivno in globalno tudi šport podreja instrumentalizaciji v korist potrošništva in spektakla. Očitno je, da gre za dialektični odnos, v katerem šport nastopa kot slika družbe in hkrati kot slikar. Ljudje v šport vstopajo z različnimi nameni in izkušnjami ter ga soustvarjajo. Pri tem pa velja poudariti, da šport vendarle vselej izpostavlja neke notranje vrednote, katerim se ni mogoče ogniti in na ta način daje možnost, da se lahko odločimo za takšen ali drugačen šport. Na tem mestu odločanja pa gre za izvajanje športne doktrine, ki naj bi bila usklajena z nazori športne stroke in ne krši temeljnega humanega poslanstva.

### **2 Predstavitev dejavnosti in vizije nekaterih organizacij, ki so aktivne na področju fair playa**

V prvem delu so se predstavile institucije, ki v zadnjem času intenzivneje delujejo na področju fair playa.

Zoran Verovnik je predstavil stališča MŠZŠ, Urada za šport in umestil šport v polje širše kulture. Predstavljeni so bili nekateri sklepi, ki so jih v mesecu marcu sprejeli na posvetu z nacionalnimi panožnimi zvezami, OKS-om in

drugimi organizacijami. Gre za uveljavljanje evropskih priporočil, ki so še posebej izpostavljena v letošnjem letu, letu učenja s športom.

Bojan Jurovič je predstavil Zavod za fair play in strpnost v športu. Gre za civilno pobudo, ki zaenkrat deluje na izvajalski ravni ter se obrača predvsem k športniku. Predstavljeni so bili nekateri projekti, ki že potekajo in nekaj, ki jih še čaka na uresničitev.

Stanislav Pinter je predstavil delo Slovenske olimpijske akademije, ki že od ustanovitve dalje na različne načine zastopa 'barve' fair playa. V povezavi z SOA, ki je organ OKSa, je treba omeniti tudi ambasadorstvo za šport, strpnost in fair play v športu, katerega nosilca sta Miroslav Cerar (tudi predsednik SOA) in Mima Jauševc; dr. Stanislav Pinter pa ima vlogo namestnika ambasadorja.

### **3 Značaj je vse; za etično odličnost v športu**

S predstavitevijo knjige "Značaj je vse; za etično odličnost v športu" je prevajalec, športnik in učitelj Janez Penca vstopil v vsebinsko problematiko okrogle mize. Z osebnimi izkušnjami vrhunskega športnika ter s pripovednim občutkom učitelja je opozoril, da nam ne sme biti vseeno, kaj se dogaja na naših igriščih.

Kot srž problema je izpostavil prepad med potrebami in željami, katerega žrtve smo mnogokrat. Avtor knjige Russell W. Gough že v naslovu izpostavi pomembnost značaja, iz česar nato skozi poglavja izpelje, da kakršni smo, takšen je šport.

Značaj govori o človekovih krepostih, ki jih filozofsko utemelji že Aristotel. Krepost je namreč zavestno zadržanje do užitka. Ne gre za zanikanje k užitku nagnjene človekove narave, temveč za iskanje srednje poti; ravno prav, ob pravem času in na pravem mestu. V tem duhu avtor govori o onesnaženju, ki je spremljevalec mnogih človekovih dejavnosti, kar pa še ne pomeni, da je, v našem primeru šport, brez čistih otkov. Pravzaprav bi lahko rekli, da so najbolj onesnaženi predvsem zunanjim interesom izpostavljeni športni pojavi, ki pa so hkrati tudi neizogibno zgled športu mladih. Zato je vredno iskati, in teorija, ki se obrača k značaju ima to moč, tisto etično zavezanost, ki ne dela razlike med npr. starostjo športnika, amaterizmom in profesionalizmom itd. Ne glede na vlogo, značaj je tisto, kar moralno določa človeka, le-ta pa se ustvarja skozi posamezna dejanja, kjer bolj ali manj uspešno umerjamo srednjo pot. Možnost iskanja prave poti (možnost izvajanja športa v pozitivnem moralnem smislu, predpostavlja tudi možnost negativnega) v športu pa zavezuje športno stroko in institucijo, da se opredeli do načina športa, ki ga bo podpirala in v

skladu s tem uveljavljala svojo doktrino. Tudi značaj stroke in institucije se namreč utemeljuje skozi dejanja.

#### **4 Razprava na naslovno temo**

Strokovni razmislek na odprto tematiko je v prejšnjih točkah dobil svoj kontekst, ki se torej razteza od želje posameznika do ideologije (doktrine) institucije. Ker je razprava potekala živahno in so vsebine vznikale in ponikale spontano, bi bilo nesmiselno po točkah navajati besede posameznikov. Kot referenco, s katero želimo legitimizirati razpravo pa vendarle navajam tiste, ki so se aktivneje vključevali v razgrinjanje problematike: Miroslav Cerar, dr. Tomaž Pavlin, Janez Penca, dr. Stanko Pinter, Zoran Verovnik, mag. Roman Vodeb ter spodaj podpisani v vlogi moderatorja. Zato bom v naslednjih vrsticah poudaril v razpravi izpostavljene vsebine razvrščene problemsko, da omogočimo jasnost obravnavane problematike:

#### **Protislovnost človeka**

Ne glede na to, kakšen šport in kakšne športnike si želimo, človek je po svoji naravi protislovno bitje. Zato si ne gre metati peska v oči in zavzemati idealistično ali moralistično pozicijo. Filozofsko vodilo, ki ga je treba jemati v obzir pravi, da nam nič človeškega ne sme biti tuje. S sprejemanjem te protislovnosti, lahko vstopimo v šport z utemeljene pozicije in ga usmerjamo v smislu uveljavljanja ideologije, pri čemer se zavedamo, da so pojavi, ki jih dojemamo kot 'deviantne', stranski učinek, ki naj bi imel vlogo 'slabe vesti'.

Zavedamo se, da je človekova zgodovina, kar je razvidno tudi iz drugih praks, polna konfliktov in da zato ne gre dvigovati rok od problema. Kvečjemu je to še en argument več, ki pravi, da je higiena vsake prakse stalna dejavnost institucije, ki zraste na njenem hrbtu.

#### **Dvojni značaj športa**

Športu pripisujemo določeno avtonomijo, ki izhaja iz notranjih vrednot, katere utemeljuje struktura igre oz. športa. Na drugi strani pa je šport vselej vpet v konkretno družbeno-kulturno stvarnost, ki je pogojena s tradicijo in uveljavljenimi ideologijami. Tako šport ni nekaj nedotakljivega, sebi lastnega, temveč mnogokrat služi kot sredstvo za doseganje vrednot, ki so športu zunanje (prestíž, status, itd.). S profesionalizacijo elitnega športa in globalnim športnim potrošništvom na vseh ravneh, vključno s spektaklom, notranje vrednote športa izgubljajo na svoji vrednosti.

Upoštevač 'dvojni značaj' športa, lahko fair play vzpostavimo na dveh ravneh. Prva raven je fair play v ožjem smislu kot odnos med tekmeči in ožjimi ustvarjalci športnega tekmovanja (športnik, trener, sodnik). Druga raven pa presega meje igrišča in vključuje vse, ki se neposredno ali posredno dotikajo športa ter moralno zavezuje tudi delovanje institucije po vsej vertikali. Če v prvem primeru navadno govorimo o načinu igranja, katerega sinonim je fair play, pa v drugem primeru lahko govorimo o splošnih družbeno-ujeljavljenih moralnih načelih.

### **Interpretacija športne problematike**

Športna igra ali tekma je lahko vselej interpretirana (tudi moralno) iz različnih gledišč. Tako nastajajo 'zgodbe', ki nosijo v sebi vso živost in protislovnost človeka:

- osebni tekst (športnikova osebna zgodba, motivi ...)
- medosebni tekst (odnos, ki se razvije v zgodbo skozi soočenje s tekmeči, nasprotniki – športna drama, nepredvidljivost rezultata ...)
- kulturni tekst; nadosebni (se vzpostavlja kot ideološki konstrukt, diskurzivna realnost odvisna od socio-kulturno-ekonomsko-tradicionalnih okoliščin, nazorsko stališče do športa itd.)

Interpretacija fair playa, ki se zaveda pomembnosti okoliščin, se nanaša na športni etos, ki dopušča športnemu aktu, vso njegovo protislovnost in simbolno dramatičnost. Formalizem, ki fair play omejuje na upoštevanje pravil, morda lahko služi kot moralno-vzgojni vidik, ne pa kot teoretski nastavek za strokovno obravnavo tega kompleksnega problema.

### **Pristnost in narejenost**

Zanimiv koncept problematike se izkaže s psihoanalitskim vstopom, ki predpostavlja, da so vsa človekova dejanja v službi lastnega užitka (če ne drugače, nezavedno). Tako lahko vsako fair play gesto razložimo kot dejanje, ki ni usmerjeno k drugim, temveč v zadnjem koraku vselej k sebi samemu – torej za lastni užitek. Pozicija je zanimiva tudi s stališča upoštevanja superega, ki ima nalogo vzbujati slabo vest. In tu je ena izmed točk, na katero lahko strategija cilja – vzbujanje slabe vesti pri subjektu, ki z dejanji vselej gradi svoj značaj in tudi v samopodobi išče užitek.

Vendarle se moramo zavedati druge plati, ki pravi, da je človek tudi bitje, ki se zaveda temeljne bivanjske soodvisnosti človeka in deluje pristno v skladu s sočutjem oz. odkritosrčno ravna v skladu s svojim notranjim vzgibom, ki pa je usmerjen proti sočloveku (če se mu vrne v obliki hvaležnosti ali kako drugače,

kar bi zadevalo njegov užitek, niti ni pomembno oz. presega cilje njegovega ukrepanja).

Ob tej problematiki lahko odpremo tudi ritualne oz. simbolne značilnosti in vrednosti športa. Podajanje roke pred in po tekmi je lahko zgolj predpisan ritual, ki pomeni vstop na športno bojišče, lahko je pristen znak spoštovanja do tekmeca, saj brez njega ni tekmovanja, lahko je simbol pogodbene zavezanosti pravilom igre itd. Vsekakor so postopki upoštevanja in vnašanja teh vrednosti v šport pomembni, saj z doslednim izvajanjem postanejo navada in s tem krojijo značaj športnika in športa. Kot primer iz prakse je bilo navedeno sodelovanje z navijaškimi skupinami ob minulem evropskem rokometnem prvenstvu, ki se je izkazalo za učinkovito in lahko služi kot dokaz, da imamo strokovnjake, ki vstopajo pri zadnjih vratih in s pretanjenim občutkom pomembno soustvarjajo podobo športa.

### **Etos (značaj) športa**

V razpravi so bili omenjeni različni športi, ki imajo različne značilnosti in s tradicijo vzpostavljene moralne norme. Fair play pri gimnastiki se kaže drugače kot fair play pri nogometu ali hokeju. In tudi znotraj posamezne panoge smo zopet priča razslojevanju etosa na starostne, materialne in druge kategorije. Gre torej za težko ubesedljiv koncept (vključuje namreč tudi s čustvi prežeta afektna stanja) dojemanja športnega vzdušja, ki upošteva fair play, hkrati pa nas zadovoljuje kot športnike, gledalce, managerje itd. Lahko bi rekli, da gre za ravnovesje v protislovnosti.

Pri hokeju npr. je telesni kontakt del igre, vendarle pa je nekje treba potegniti mejo, do katere je to še sprejemljivo in od kje naprej se telesni kontakt sankcionira. Torej govorimo o etosu, ki so ga pripravljene sprejeti vsi udeleženi in ne morda ena sama stran. Z vidika notranjih vrednot športa je tudi treba zagotoviti določene standarde, ki ne padejo v milost ali nemilost spektakelskim ali drugim interesom. Ker pa to ni mogoče v celoti doseči, se je treba opredeliti do takih in drugačnih oblik športa; nekatere so v skladu z doktrino športne nekatere pa z doktrino kake druge stroke, morda tudi izključujoče.

## **4 Zaključek**

Upoštevač odprto problematiko, se udeleženci okrogle mize zavedajo, da je tematika zahtevna in da še zdaleč ni izčrpana. Nekaterih stvari se nismo imeli časa dotakniti, kar nas kot stroko zavezuje, da tudi v prihodnje nadaljujemo z razpravami v taki obliki.

Zaključimo lahko, da je etična zavezanost človeka učinkovita, ko se posameznik zaveda, da je del nečesa. To pa lahko stori le takrat, če odkrije, da je v nekem procesu, iz katerega se ne more umakniti; ravna kakor je dolžan ali pa je kriv. Od tod tudi odgovornost vseh ustvarjalcev športa (od športnika do institucije) za podobe današnjega športa. Pri tem pa moramo biti previdni, da ne prestopimo meje, kjer namesto učinkovitega delovanja, trud izzveni kot prazno moraliziranje.

Značaj je tista kategorija, ki ni odvisna od posamezne vloge, ki jo človek zavzame v različnih dejavnostih. Značaj gre preko igranja vlog oz. je (naj)globlji označevalec človekove osebnosti in tudi točka, kjer se ne moremo izogniti soodgovornosti. Zato naj pri vzgoji mladih športnikov šteje tudi značaj in ne zgolj rezultat.

Očitno, kar lahko sklepamo iz predstavitve institucij iz prvega dela, je presežena kritična masa na področju etike športa, ki ne dopušča več stihijskega ravnanja posameznikov ali neusklajenosti institucij. V duhu skupnega zastopanja temeljnih etičnih stališč, naj se nadaljuje promocija športa v slovenskem prostoru, ki se v tem primeru, kot že tolikokrat v športu, lahko v svoji majhnosti pozitivno izkaže.

Zapiski z okrogle mize, 9. 4.2004 na Fakulteti za šport.

**Bibliografskih podatki za članek:**

Hosta, M. (2004). Fair play – spontana samoumevnost ali načrtovana strategija. *Trening ZKTS 4*, 2:37-42